

Марина КАМІНСЬКА,

orcid.org/0000-0002-3307-7253

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри англійської філології

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)

yamarinakam@gmail.com

Інна ЗАБУЖАНСЬКА,

orcid.org/0000-0002-3421-1338

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри англійської філології

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)

lartis.innazabuzhanska@gmail.com

КОМУНІКАТИВНА ПРИРОДА ІМПЛІЦИТНОЇ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ

Дедалі частіше у форматі сучасних лінгвістичних пошуків та суспільних зацікавлень утверджується такий напрямок дослідження мови, як прагмалінгвістика. Саме тому в мовознавчих дослідженнях останніх десятиліть помітними виявилися тенденції до різнобічного вивчення аспектів оцінки та оцінного значення.

У статті представлено вичерпний огляд лінгвістичної літератури щодо функціональної природи оцінки в структурі висловлення та цілого тексту, семантико-прагматичних особливостей реалізації оцінного значення, когнітивних основ оцінної концептуалізації. Зокрема, автори окреслюють поняття імпліцитної негативної оцінки в реальній інтерактивній взаємодії двох

та більше людей. Стверджується, що імпліцитна негативна оцінка є інтеракційним актом розумово-дискурсивної взаємодії мовця та адресата, у якому негативна оцінка, формально не виражена в пропозиції мовними одиницями негативно-оцінної семантики, міститься в імпліцитному смислі висловлення. Крім того, опрацьовано поняття контексту як невід'ємного параметру функціонування та реалізації імпліцитної негативної оцінки; змодельовано комунікативну ситуацію, у якій мовець висловлює імпліцитну негативну оцінку та проаналізовано функціонування імпліцитної негативної оцінки в комунікативній ситуації на прикладі фрагменту сучасного англomовного діалогічного дискурсу.

Автори доходять висновку, що комунікативний аспект імпліцитної негативної оцінки безпосередньо пов'язаний з особливостями її залучення та функціонування в комунікації. При цьому, контекст є невід'ємним параметром функціонування та реалізації негативної оцінки та слугує основою тлумачення її імпліцитного смислу. З позицій діяльнісного підходу тлумачення поняття контексту ототожнюється з поняттям ситуації. Комунікативна ситуація висловлення негативної імпліцитної оцінки є динамічною, що уможливорює варіативність її вираження та функціонування.

Ключові слова: імпліцитна негативна оцінка, ситуація, контекст, діалогічний дискурс.

Maryna KAMINSKA,

orcid.org/0000-0002-3307-7253

Candidate of Philological Sciences,

*senior lecturer at the Department of English Philology of
Vinnytsia state Mykhailo Kotsiubynskyi pedagogical university*

(Vinnytsia, Ukraine)

yamarinakam@gmail.com

Inna ZABUZHANSKA,

orcid.org/0000-0002-3421-1338

*Candidate of Philological Sciences,
senior lecturer at the Department of English Philology of
Vinnytsia state Mykhailo Kotsiubynskyi pedagogical university
(Vinnytsia, Ukraine)
lartis.innazabuzhanska@gmail.com*

IMPLICIT NEGATIVE EVALUATION IN COMMUNICATION

Modern linguistic research and public interest in particular are often aimed at studying such a direction of language research as pragmalinguistics. That is why there have been noticeable tendencies to a comprehensive study of various aspects of evaluation in recent linguistic research.

The article presents a comprehensive review of the linguistic literature on the functional nature of evaluation in the structure of expression and the whole text, semantic and pragmatic features of the implementation of evaluation, cognitive foundations of evaluation conceptualization. In particular, the authors outline the concept of implicit negative evaluation in real interaction of two or more people. It is argued that implicit negative evaluation is an interactive act of mental-discursive interaction of a speaker and addressee, in which negative evaluation, not formally expressed in the sentence by language units of negative-evaluation semantics, is contained in the implicit sense of expression. Moreover, the concept of context as an integral parameter of the functioning and implementation of implicit negative evaluation is suggested; the communicative situation, in which the speaker expresses an implicit negative evaluation is modelled and the functioning of the implicit negative evaluation in the communicative situation is analyzed on the example of a fragment of modern English dialogic discourse.

The authors arrive at the conclusions stating that the communicative aspect of implicit negative evaluation is directly related to the peculiarities of its involvement and functioning in communication. In this case, the context is an integral parameter of the functioning and implementation of the negative evaluation and serves as a basis for interpreting its implicit meaning. From the standpoint of the activity

approach, the interpretation of the concept of context equals the concept of situation. The communicative situation of expressing a negative implicit evaluation is dynamic, which allows for variability of its expression and functioning.

Key words: *implicit negative evaluation, situation, context, dialogic discourse.*

Постановка проблеми. З утвердженням когнітивно-комунікативної парадигми сучасної лінгвістики (І.С. Шевченко, О.С. Кубрякова, Л.Р. Безугла, С.П. Денисова, О.І. Морозова, А.П. Мартинюк, Н.К. Кравченко, Т.А. Dijk, M. Haugh, I. Kecskes, J. Nuyts), усе більше дослідників зосереджують увагу на особливостях комунікативної діяльності. Мовленнєва інтеракція комунікантів у ситуації спілкування «тут і зараз» усе частіше стає предметом лінгвістичного інтересу дослідників. Значний інтерес до оцінності в комунікації, підсилений антропоцентричним характером сучасних мовознавчих студій, дозволяє розкрити когнітивні механізми і мовні особливості процесу оцінювання, що супроводжує процеси пізнання та мислення людини.

Концентрація в повсякденному спілкуванні імпліцитних, прихованих смислів неодноразово підкреслюється мовознавцями (Л.Р. Безугла, О.М. Белозьорова, О.В. Бондарко, В.О. Велівченко, І.П. Сусов). Більше того, дослідники стверджують, що в реальній комунікації більшість смислів є імпліцитними (Л.М. Волкова, Н.Р. Grice, D. Blakemore, D.J. Barr, B. Keysar, M. Haugh, R. Giora, I. Kecskes), зокрема висловлення оцінки часто реалізується мовцями опосередковано. Відтак, незважаючи на значну кількість проведених досліджень поняття "оцінки", існують прогалини у вивченні імпліцитного способу репрезентації негативної оцінки в комунікації. Так, комплексність й інтегративність, що пропонують сучасні підходи, засвідчує необхідність перегляду наявних здобутків і можливість поглибленого вивчення явища імпліцитної негативної оцінки в комунікації.

Аналіз досліджень. Оцінка – унікальна категорія, що має надзвичайно широкий спектр трактувань. Дослідження категорії оцінки засвідчує потужну традицію, започатковану науковцями ХХ ст., що підтримується і досі.

У полі зору вітчизняних та зарубіжних мовознавців перебувало різнобічне вивчення аспектів оцінки та оцінного значення: оцінна модальність та логіка оцінок (Н. Д. Арутюнова, М. М. Болдирєв, О. М. Вольф, О. О. Івін, О. Ф. Серебреннікова та ін.); функціональна природа оцінки в структурі висловлення та цілого тексту (О. М. Вольф, Н. В. Гончарова, Л. І. Ключко, Г. І. Приходько, J. R. Martin та ін.); семантико-прагматичні особливості реалізації оцінного значення (О. Л. Бессонова, А. А. Король, Т. А. Космеда, Т. М. Кузенко, Т. В. Маркелова, М. М. Михальченко, І. П. Рудик, J.-P. Malrieu та ін.); оцінка як тип мовного значення та співвідношення емоційного й оцінного компонентів у структурі значення (О. П. Черняк, В. І. Шаховський та ін.); мовні засоби вираження оцінки (І. В. Онищенко, Л. Ф. Соловйова, S. Hunston та ін.), зокрема негативної (Т. М. Кузенко, Т. А. Крисанова); лінгвокультурні особливості вираження оцінки (І. Є. Буяр, Л. М. Усик); когнітивні основи оцінної концептуалізації (М. М. Болдирєв, І. А. Солодилова). Така потужна традиція дослідження вигідно підкреслює підвищену зацікавленість лінгвістів до вивчення оцінки як універсальної категорії, що супроводжує комунікацію. Дослідники одностайні в тлумаченні негативної оцінки як конфліктогену, що потенційно провокує проблеми у досягненні взаєморозуміння у комунікації, призводить до конфлікту та комунікативних збоїв, тобто супроводжує «неканонічну» комунікацію (Panasenko et al., 2018).

Оцінка виявляє вже внесену в предмет у процесі діяльності цінність, а наявність цінності є необхідною умовою здійснення оцінки (Вольф, 2002: 48). Цінності виявляють позитивне чи негативне значення об'єктів довколишнього світу для людини й суспільства. Цінності постають об'єктами його інтересу стосовно суб'єкта (людини), а для його свідомості виконують роль повсякденних орієнтирів у предметній і соціальній дійсності, репрезентації його різноманітних практичних ставлень до предметів і явищ, які оточують (Вольф, 2002: 51). Тобто ця значущість у свідомості суб'єкта і є оцінкою. Онтологічна універсальність та всюдисущість оцінки як лінгвістичної категорії з одного боку посилюють інтерес до всебічного її вивчення, а з

іншого, спричиняють труднощі в тлумаченні її змістової домінанти. Кожен окремий дослідник у своїй дефініції акцентує, як правило, на лише одному конкретному аспекті, який стосується саме його дослідження. Численні роботи з прагмалінгвістики та теорії мовленнєвих актів ґрунтуються на положенні, що оцінка та оцінні значення визначають структуру мовлення, його іллокутивну спрямованість та перлокутивний ефект. Таким чином, оцінка реалізує функцію впливу на адресата та є обов'язковим елементом мовленнєвого акту. Дослідники переконливо доводять, що оцінна функція висловлення прагматично найпродуктивніша, адже в спілкуванні комуніканти завжди прагнуть вплинути на ціннісні орієнтації один одного (Болдирєв, 2018; Приходько, Волкова, 2010). При вивченні різних проявів негативної оцінки в мовленні більшість науковців відштовхується від базового поняття оцінки як семантико-прагматичної категорії, експлікованої різнорівневими аксіологічно маркованими мовними одиницями, що репрезентують цінність об'єкта для мовця, зокрема, його негативне ставлення до повідомлюваного, з метою здійснення певного комунікативного наміру в її тісній взаємодії із семантичними категоріями емотивності та експресивності.

Предметом нашого наукового інтересу є імпліцитна негативна оцінка (далі – ІНО) мовця в діалогічному дискурсі, спрямована адресату, тобто в реальній інтерактивній взаємодії двох та більше людей (Камінська, 2017: 84). Утім, хоча багато дослідників класифікують імпліцитну оцінку в комунікації та визнають її особливе місце серед оцінних висловлень [3; 32, 93], маємо констатувати, що ця категорія залишається найменш дослідженою мовознавцями. У здійсненому дослідженні (Камінська, 2017) імпліцитну негативну оцінку в сучасному англomовному діалогічному дискурсі трактуємо як інтеракційний акт розумово-дискурсивної взаємодії мовця та адресата, у якому негативна оцінка, формально не виражена в пропозиції мовними одиницями негативно-оцінної семантики, міститься в імпліцитному смислі висловлення.

Метою статті є дослідження комунікативного аспекту імпліцитної негативної оцінки пов'язаного із особливостями її залучення та функціонування

в комунікації. Поставлена мета зумовила виконання таких завдань: 1) опрацювати поняття контексту як невід'ємного параметру функціонування та реалізації імпліцитної негативної оцінки; 2) змодельовати комунікативну ситуацію у якій мовець висловлює імпліцитну негативну оцінку; 3) проаналізувати функціонування імпліцитної негативної оцінки у комунікативній ситуації на прикладі фрагменту сучасного англомовного діалогічного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Сферою реалізації та функціонування ІНО у нашому дослідженні є англомовний діалогічний дискурс, у якому, на нашу думку, найповніше розкривається сутність цього явища та проявляється потенціал регулювання загального процесу комунікації.

У теоретичному сенсі переосмислення поняття дискурсу значною мірою завдячує переосмисленню поняття контексту. Наявні концепції дискурсивного контексту пропонують різні, але не взаємовиключні погляди на його природу. Як зазначає І. Є. Фролова, у термінах дискурсивної парадигми контекст постає як родове поняття, що охоплює різні види: як те нелінійне середовище, де мовленнєвий твір функціонує як система, адаптуючись до зовнішніх чинників та, водночас, активно впливаючи на формування цих чинників середовища. Включаючи усі релевантні комунікативні складники, контекст є компонентом дискурсу, когнітивним конструктом, що є основою тлумачення смислу (Фролова, 2009:128), та є суб'єктивною феноменологічною конструкцією, що визначає його як мисленнєво-комунікативний контекст (там же). Відтак, контекст відіграє важливу роль у реалізації та функціонуванні імпліцитної негативної оцінки в діалогічній взаємодії.

У структурі контексту виділяють загально-контекстні та контекстно-ситуаційні чинники: знання про світ узагалі та конкретну ситуацію, у якій відбувається спілкування (Кравченко, 2017: 145) До загально-контекстних зараховують такі фактори, що є відносно сталими і формують загальний фон спілкування. До контекстно-ситуаційних чинників відносять мінливі умови комунікації – різноманітні конфігурації, що утворюються всіма обставинами спілкування в його окремий конкретний момент.

З позицій діяльнісного підходу тлумачення поняття контексту ототожнюється з поняттям ситуації. Т. ван Дейк надає визначення "ситуації" як відбиття свідомістю людини сукупності об'єктів, ознак і подій, про які вона говорить або думає, за якими вона спостерігає, та в яких бере участь (Dijk, 2008: 221).

Типи моделей ситуації, що пропонуються дослідниками, можна поділити на статичні та динамічні. Статичні моделі ситуації – це власне моделі контексту. На відміну від них, динамічні моделі репрезентують події, що розгортаються в часі і просторі, де одна сцена йде за іншою і всі вони пов'язані каузальними відношеннями (Dijk, 2008: 224).

Модель ситуації, у якій мовець висловлює імпліцитну негативну оцінку в діалогічному дискурсі, ми визначаємо як *динамічну* через використання мови комунікантами в реальному часі та активність обох учасників, які конструюють середовище своєї взаємодії, тим самим впливаючи на продукування та інферування імпліцитних смислів.

Дослідники, що звертаються до проблеми моделювання ситуації [О.І. Морозова, Т. Dijk; J. Nuyts; R. Stalnaker), розмежовують ситуації, в яких здійснюється спілкування, та ситуації, які є предметом висловлення. На позначення останніх використовують термін «референтна ситуація», а *комунікативну ситуацію* визначають як складний комплекс обставин і умов, у яких відбувається спілкування, які зумовлюють оформлення і значення мовних висловлень, а також виразів іншої знакової природи (Морозова, 2005: 123). Надалі на позначення ситуації діалогічної взаємодії, у якій мовець висловлює негативну оцінку імпліцитно, вживаємо термін комунікативна ситуація.

Основними компонентами комунікативної ситуації, у якій мовець висловлює імпліцитну негативну оцінку, визначаємо наступні:

- **мовець** (ХТО) та **адресат** (КОМУ) – комунікативні партнери, які мають певні особистісні характеристики, знання, думки, оцінки та є носіями типізованих рис групи, представниками якої вони є (за віком, статтю, освітою, культурою, релігією, професією, соціальним статусом і т. д.). На нашу думку,

доречно також виокремити *слухача*, як третю особу / осіб, який може / можуть бути присутнім під час взаємодії мовця та адресата (втім цей компонент є варіабельною одиницею);

- **тема розмови / предметна ситуація** (ПРО ЩО) – це те, про що йде мова, відносно чого щось стверджується у висловленні. Предметною ситуацією може бути будь-який фрагмент матеріальної чи абстрактної дійсності, зокрема компоненти самої комунікативної ситуації;

- **мотиви** (ЧОМУ) – причини, що знаходяться в основі вибору дій та вчинків особистості, і **комунікативна мета** (ДЛЯ ЧОГО) – результат, на який скерована конкретна комунікативна дія суб'єкта мовлення;

- **засіб спілкування**, тобто канал передачі інформації (ЯК), що включає вербальні та невербальні складники комунікативної ситуації;

- **стан мовців** (В ЯКОМУ СТАНІ), що охоплює фізіологічні й психічні (настрій, почуття, емоції, стан душі тощо) характеристики мовців у конкретний момент спілкування;

- **просторовий** (ДЕ) і **часовий** (КОЛИ) параметри, тобто місце і час комунікації;

- **контекст** спілкування (Камінська, 2019).

Сутнісною особливістю комунікативної ситуації є, як ми зазначили вище, її *динамічність* та *мінливість*, а «поліфакторний характер, заснований на випадкових зв'язках між її компонентами, унеможлиблює встановлення стійких закономірностей» (Морозова, 2005: 124). Тобто кожна комунікативна ситуація є в певному сенсі особливою та неповторною, що пов'язано із нескінченною варіативністю кожного компонента даної ситуації. За різних обставин, із різними комунікативними партнерами люди використовують мову по-різному, тобто певні параметри роблять більш імовірною появу імпліцитної негативної оцінки мовця, ніж інші.

З огляду на вищерозглянуте трактування комунікативної ситуації, ми схильні стверджувати, що *мовець, виявляючи себе в певній комунікативній ситуації у процесі інтерактивної взаємодії із співрозмовником,*

негативно оцінює певний релевантний для нього компонент ситуації на основі своїх власних інтересів, потреб, намірів та бажаних цілей та висловлює оцінку в імпліцитний спосіб із метою здійснення певного впливу на співрозмовника. Імпліцитність вираження негативної оцінки детермінується як параметрами цієї комунікативної ситуації, так і характером бажаного впливу на адресата. Наведемо приклад для ілюстрації нашого твердження:

MICROFT: What is your connection to Sherlock Holmes?

JOHN: I don't have one. I barely know him. I met him ... yesterday.

MICROFT: Mmmm... and since yesterday you've moved in with him and now you're solving crimes together. Might we expect a happy announcement by the end of the week?

(Sherlock, 2010: 1/1)

У наведеному дискурсивному фрагменті Майкрофт (ХТО) висловлює Джону (КОМУ) негативну оцінку предметної ситуації (ПРО ЩО) на основі роздратованості з приводу встановлення занадто дружніх стосунків між Джоном та його братом Шерлоком, що означає для Майкрофта втрату контролю над його діями та життям (ЧОМУ). Комунікативною метою (ДЛЯ ЧОГО) чоловіка є вплив на психічний та емоційний стан Джона та випитування потрібної для Майкрофта інформації, якої йому бракує для розуміння ситуації в цілому, та відновлення контролю над вчинками брата. Розмова відбувається у безлюдному пустому складі (ДЕ) вночі (КОЛИ), куди Майкрофт привіз Джона без його відома. Таким чином, і місце, і час комунікативної ситуації налаштовані та підпорядковані мовцем для досягнення комунікативної мети для того, щоб приголомшений та наляканий Джон відповів на всі питання Майкрофта. Імпліцитність висловлення негативної оцінки в цьому фрагменті є свідомим кроком з боку мовця, який переслідує певну комунікативну мету.

Таким чином, як бачимо, контекстуальним параметром ІНО мовця є *динамічна комунікативна ситуація* спілкування. Мовець, виявляючи себе в певній комунікативній ситуації у процесі інтерактивної взаємодії із адресатом, негативно оцінює певний релевантний для нього компонент даної ситуації на

основі своїх власних інтересів, потреб, намірів та бажаних цілей та висловлює оцінку в імпліцитний спосіб із метою здійснення певного впливу на співрозмовника.

Висновки. Отже, результати проведеного дослідження демонструють, що комунікативний аспект імпліцитної негативної оцінки пов'язаний із особливостями її залучення та функціонування в комунікації. Контекст як невід'ємний параметр функціонування та реалізації негативної оцінки, є основою тлумачення її імпліцитного смислу. З позицій діяльнісного підходу тлумачення поняття контексту ототожнюється з поняттям ситуації. Комунікативну ситуацію висловлення негативної оцінки імпліцитно вважаємо динамічною, що уможливорює варіативність вираження та функціонування імпліцитної негативної оцінки. Компоненти комунікативної ситуації спілкування (мовець та адресат; предметна ситуація; мотиви і комунікативна мета; вербальний та невербальний засоби взаємодії; стан мовців; просторовий та часовий параметри) створюють безкінечний комунікативний простір для висловлення негативної оцінки опосередковано, тобто імпліцитно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болдырев Н.Н. Язык и система знаний. Когнитивная теория языка: монография. М.: Издательский Дом ЯСК, 2018. 480 с.
2. Камінська М.О. Прагматичний аспект імпліцитної негативної оцінки комуніканта (на матеріалі англомовного діалогічного дискурсу). *Одеський лінгвістичний вісник: наук.-практ. журнал*. Одеса, 2017. Вип. 9. Том 1. С. 84–89.
3. Камінська М.О. Імпліцитна негативна оцінка в сучасному англомовному діалогічному дискурсі: когнітивно-прагматичний аспект [Текст]: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Камінська Марина Олександрівна ; Київ. нац. лінгвіст. ун-т. - Київ, 2019. – 20 с.
4. Кравченко Н.К. Дискурс и дискурс-анализ: краткая энциклопедия. Киев, 2017. 288 с.

5. Морозова Е.И. Ложь как дискурсивное образование: лингвокогнитивный аспект : монография. Харьков, 2005. 300 с.
6. Приходько Г.І. Оцінка і комунікація: посібник. Вінниця, 2013. 168 с.
7. Волкова Л.М. Хеджінг як комунікативна стратегія в сучасному англomовному діалогічному дискурсі. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2010. Вип. 25. С. 69–75.
8. Dijk T.A., van. Discourse and Context: A Sociocognitive Approach. New York, 2008. 267 p.
9. Panasenکو, N., Greguš, L., Zabuzhanska I. Conflict, confrontation and war reflected in mass media: semantic wars, their victors and victims. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The Journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. 2018. Vol. II. pp. 132–163.
10. Sherlock 1/1 Sherlock. Season 1, Epizode 1. 83 mins. BBC One, 2010. URL: https://www.springfieldspringfield.co.uk/view_episode_scripts.php?tv-show=sherlock&episode=s01e01
11. Yule, G. Pragmatics (5th Impression). Oxford, 2000. 285 p.

REFERENCES

Boldyirev N.N. Yazyik i sistema znaniy. Kognitivnaya teoriya yazyika: monografiya. [Language and knowledge system. Cognitive theory of language] M.: Publishing House YaSK, 2018. 480 p. [in Russian].

Kaminska M.O. Implitsytна nehatyvna otsinka v suchasnomu anhlomovnomu dialohichnomu dyskursi: kohnityvno-prahmatychnyi aspekt [Implicit negative evaluation in contemporary English dialogic discourse: a cognitive-pragmatic aspect]: Synopsis for Thesis Paper: 10.02.04 – Germanic languages. / Kyiv, 2019. – 20 p. [in Ukrainian].

Kaminska M.O. Prahmatychnyi aspekt implitsytnoi nehatyvnoi otsinky komunikanta (na materiali anhlomovnoho dialohichnoho dyskursu). [Pragmatic aspect of implicit negative evaluation of the communicant (on the material of

English-language dialogic discourse)). Odesa linguistic journal, 2017. Vol. 9. Issue 1. pp.84–89 [in Ukrainian].

Kravchenko N.K. Diskurs i diskurs-analiz: kratkaya entsiklopediya. [Discourse and discourse analysis: a brief encyclopedia]. Kiev, 2017. 288 p. [in Russian].

Morozova E.I. Lozh kak diskursivnoe obrazovanie: lingvokognitivnyiy aspekt : monografiya. [Lie as a discursive education: a linguistic-cognitive aspect]. Harkov, 2005. 300 p. [in Russian].

Prykhodko H.I. Otsinka i komunikatsiia: posibnyk. [Evaluation and communication]. Vinnytsia, 2013. 168 p. [in Ukrainian].

Volkova L.M. Khedzhinh yak komunikatyvna stratehiia v suchasnomu anhlomovnomu dialohichnomu dyskursi. [Hedging as a communicative strategy in modern English dialogic discourse]. Issues of word, sentence and text semantics. 2010. Vol. 25. pp. 69–75 [in Ukrainian].